Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (första avdelningen)

den 25 oktober 2012 *

”Område med frihet, säkerhet och rättvisa — Domstols behörighet på privaträttens område — Särskilda behörighetsregler om talan avser skadestånd utanför avtalsförhållanden — Negativ fastställelsetalan (’negative Feststellungsklage’) — Möjligheten för den eventuella skadevållaren att väcka talan mot den eventuella skadelidanden vid domstolen i den ort där skadan inträffade eller kan inträffa för att få fastställt att det inte föreligger utomobligatoriskt ansvar”

I mål C-133/11,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Bundesgerichtshof (Tyskland) genom beslut av den 1 februari 2011, som inkom till domstolen den 18 mars 2011, i målet

Folien Fischer AG,

Fofitec AG

mot

Ritrama SpA,

meddelar

DOMSTOLEN (första avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden A. Tizzano samt domarna A. Borg-Barthet, J.-J. Kasel, M. Safjan (referent) och M. Berger,

generaladvokat: N. Jääskinen,

justitiesekreterare: handläggaren A. Impellizzeri,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 15 februari 2012,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

— Folien Fischer AG och Fofitec AG, genom G. Jaekel, Rechtsanwalt,

— Ritrama SpA, genom J. Petersen, Rechtsanwalt,

— Tysklands regering, genom T. Henze och J. Kemper, båda i egenskap av ombud,

— Frankrikes regering, genom G. de Bergues och B. Beaupère-Manokha, båda i egenskap av ombud,

* Rättegångsspråk: tyska.

— Nederländernas regering, genom C. Wissels och B. Koopman, båda i egenskap av ombud,

— Polens regering, genom M. Szpunar, i egenskap av ombud,

— Portugals regering, genom L. Inez Fernandes, i egenskap av ombud,

— Schweiz regering, genom D. Klingele, i egenskap av ombud,

— Europeiska kommissionen, genom W. Bogensberger och M. Wilderspin, båda i egenskap av ombud,

och efter att den 19 april 2012 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 5.3 i rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (EGT L 12, 2001, s. 1).

2 Begäran har framställts i ett mål mellan å ena sidan Folien Fischer AG (nedan kallat Folien Fischer) och Fofitec AG (nedan kallat Fofitec), etablerade i Schweiz, och å andra sidan Ritrama SpA (nedan kallat Ritrama), etablerat i Italien, angående en negativ fastställelsetalan som Folien Fischer och Fofitec väckt för att få fastställt att det inte föreligger något utomobligatoriskt ansvar på konkurrensområdet.

Tillämpliga bestämmelser

3 Av skäl 2 i förordning nr 44/2001 framgår att förordningen, för att den inre marknaden ska fungera väl, avser att införa ”bestämmelser som gör reglerna om behörighetskonflikter på privaträttens område mer enhetliga och som förenklar formaliteterna, så att domar från de medlemsstater som är bundna av denna förordning kan erkännas och verkställas enkelt och snabbt”.

4 Skäl 11 i förordningen stadgar följande:

”Behörighetsbestämmelserna måste uppfylla kravet på förutsebarhet och bygga på den allmänna principen om svarandens hemvist, och det måste alltid kunna gå att bestämma vilken domstol som är behörig utifrån denna princip, utom i vissa bestämda fall när tvistens art eller hänsynen till partsautonomin gör det berättigat att använda någon annan anknytning. I fråga om juridiska personer bör hemvisten definieras autonomt så att de gemensamma reglerna blir klara och behörighetskonflikter kan undvikas.”

5 I skäl 12 i förordningen anges följande:

”Principen om att domstolen där svaranden har hemvist är behörig bör kompletteras med alternativa behörighetsregler i de fall där det finns en nära koppling mellan domstolen och tvisteföremålet eller då detta krävs för att underlätta rättskipningen.”

6 Skäl 15 i förordningen stadgar följande:

”För att rättskipningen skall fungera väl, måste man minimera möjligheten för samtidiga förfaranden och se till att oförenliga domar inte meddelas i två medlemsstater. …”

7 Skäl 19 i förordningen har följande lydelse:

”Kontinuiteten mellan [konventionen av den 27 september 1968 om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område (EGT L 299, 1972, s. 32; svensk utgåva, EGT C 15, 1997, s. 30), i dess lydelse enligt på varandra följande konventioner om nya medlemsstaters tillträde till denna konvention (nedan kallad Brysselkonventionen)] och denna förordning bör säkerställas, och övergångsbestämmelser bör därför införas. Likaså måste kontinuitet råda när det gäller EG-domstolens tolkning av bestämmelserna i Brysselkonventionen …”

8 Bestämmelserna om domstols behörighet återfinns i kapitel II i förordning nr 44/2001, i artiklarna 2–31.

9 Artikel 2 i förordningen ingår i avsnitt 1, med rubriken ”Allmänna bestämmelser”, i kapitel II. Artikel 2.1 stadgar följande:

”Om inte annat föreskrivs i denna förordning, skall talan mot den som har hemvist i en medlemsstat väckas vid domstol i den medlemsstaten, oberoende av i vilken stat han har medborgarskap.”

10 I artikel 3.1 i förordningen, som ingår i samma avsnitt, föreskrivs följande:

”Talan mot den som har hemvist i en medlemsstat får väckas vid domstol i en annan medlemsstat endast med stöd av bestämmelserna i avsnitten 2–7 i detta kapitel.”

11 Artikel 5 i förordningen ingår i avsnitt 2, med rubriken ”Särskilda behörighetsregler”, i kapitel II. Artikel 5.3 föreskriver följande:

”Talan mot den som har hemvist i en medlemsstat kan väckas i en annan medlemsstat

…

3) om talan avser skadestånd utanför avtalsförhållanden, vid domstolen i den ort där skadan inträffade eller kan inträffa”.

12 Artikel 27 i förordningen stadgar följande:

”1. Om talan väcks vid domstolar i olika medlemsstater rörande samma sak och målen gäller samma parter, skall varje domstol utom den vid vilken talan först väckts självmant låta handläggningen av målet vila till dess att det har fastställts att den domstol vid vilken talan först väckts är behörig.

2. När det har fastställts att den domstol vid vilken talan först väckts är behörig, skall övriga domstolar självmant avvisa talan till förmån för den domstolen.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågan

13 Folien Fischer, etablerat i Schweiz, bedriver utveckling, produktion och försäljning av ytbehandlade pappersvaror och folier. Bolaget säljer, bland annat i Tyskland, stöd för formulär för kort på rulle.

14 Fofitec, som också har sitt säte i Schweiz och ingår i Folien Fischer-koncernen, innehar patent som skyddar vissa formulär för att sända post åtföljd av bland annat medlemskort samt stöd för dessa formulär.

15 Ritrama, etablerat i Italien, utvecklar, producerar och saluför laminat och flerlagriga folier av olika slag.

16 I mars 2007 gjorde Ritrama genom en skrivelse gällande att Folien Fischers distributionspolitik och dess vägran att bevilja patentlicenser stred mot konkurrensrätten.

17 Efter att ha mottagit denna skrivelse väckte Folien Fischer och Fofitec en negativ fastställelsetalan vid Landgericht Hamburg (Tyskland) i syfte att genom dom få fastställt dels att Folien Fischer inte är skyldig att upphöra med sin försäljningspraxis såvitt avser rabatter och utformningen av försäljningsavtal, dels att Ritrama inte kan förhindra denna försäljningspraxis eller erhålla ersättning till följd av denna. Folien Fischer och Fofitec yrkade även att Landgericht Hamburg skulle fastställa att Fofitec inte är skyldigt att bevilja en licens beträffande två av de patent som tillhör Fofitec, vilka skyddar tillverkningen av formulären och stödet för tillverkningen av formulären.

18 Efter det att den negativa fastställelsetalan hade väckts, väckte Ritrama och Ritrama AG, ett dotterbolag etablerat i Schweiz, fullgörelsetalan vid Tribunale di Milano (Italien) och gjorde gällande att Folien Fischers och Fofitecs beteende var konkurrensbegränsande. Ritrama yrkade även att Fofitec skulle förpliktas att betala skadestånd och att bevilja de aktuella patentlicenserna. Vid den muntliga förhandlingen vid EU-domstolen bekräftade Ritrama att det förfarandet hade vilandeförklarats.

19 Landgericht Hamburg avvisade Folien Fischer och Fofitecs negativa fastställelsetalan. Oberlandesgericht Hamburg (Tyskland) fastställde det beslutet efter överklagande.

20 Oberlandesgericht fann att de tyska domstolarna inte hade internationell behörighet, med hänvisning till att behörigheten i mål om skadestånd utanför avtalsförhållanden enligt artikel 5.3 i förordning nr 44/2001 inte är tillämplig på en negativ fastställelsetalan, såsom Folien Fischer och Fofitecs talan, eftersom en sådan talan just syftar till att få fastställt att ingen skadevållande handling har begåtts.

21 Folien Fischer och Fofitec överklagade till Bundesgerichtshof (Tyskland), som vill få klarhet i huruvida behörighet kan föreligga med stöd av artikel 5.3 i förordning nr 44/2001 även när den eventuella skadevållaren väcker en negativ fastställelsetalan för att få fastställt att den eventuella skadelidanden inte kan göra gällande några anspråk till följd av en eventuell skadevållande handling. Mot denna bakgrund har Bundesgerichtshof beslutat att vilandeförklara målet och att ställa följande fråga till domstolen:

”Ska artikel 5.3 i rådets förordning … nr 44/2001 … tolkas så, att en domstols behörighet att pröva en talan om skadestånd utanför avtalsförhållanden även omfattar en negativ fastställelsetalan, genom vilken den eventuella skadevållaren gör gällande att den eventuella skadelidande på grundval av vissa sakförhållanden inte kan göra gällande några anspråk på skadestånd utanför avtalsförhållanden (i detta fall på grund av överträdelse av konkurrensrättsliga bestämmelser)?”

Tolkningsfrågan

Upptagande till sakprövning

22 Ritrama har ifrågasatt att tolkningsfrågan är relevant för att avgöra målet vid den nationella domstolen, med hänvisning till att skrivelsen från mars 2007, som nämnda domstol hänvisat till, inte skulle uppfattas som en formell anmodan utan som en inbjudan till förhandling för att lösa tvisten. Den skrivelsen är processuellt sett inte en lämplig grund och inte heller ett lämpligt skäl för att dra in Ritrama i ett domstolsförfarande. Folien Fischer och Fofitec har därför inget berättigat intresse av att få saken prövad.

23 Ritrama har också gjort gällande att den omtvistade rättsstridiga handlingen inte kan anses ha utförts i Tyskland i processrättslig mening, med hänsyn till att bolaget inte konkurrerar med Folien Fischer och Fofitec i den medlemsstaten. De tyska domstolarna kan följaktligen inte grunda sin internationella behörighet på artikel 5.3 i förordning nr 44/2001.

24 Ritrama har härmed invänt mot Folien Fischers och Fofitecs berättigade intresse av att få sin sak prövad i det nationella målet och har bestritt att tolkningsfrågan är relevant. Såsom domstolen redan har slagit fast, är den hänskjutande domstolen emellertid ensam behörig att fastställa och bedöma de faktiska omständigheterna i det anhängiga målet samt att tolka och tillämpa nationell rätt (se dom av den 11 september 2008 i mål C-11/07, Eckelkamp m.fl., REG 2008, s. I-6845, punkt 32, och av den 26 maj 2011 i de förenade målen C-165/09–C-167/09, Stichting Natuur en Milieu m.fl., REU 2011, s. I-4599, punkt 47).

25 Vidare framgår det i alla händelser av fast rättspraxis att det uteslutande ankommer på den nationella domstolen att mot bakgrund av omständigheterna i målet bedöma såväl om ett förhandsavgörande är nödvändigt för att döma i saken som relevansen av de frågor som ställs till domstolen (dom av den 7 december 2010 i mål C-439/08, VEBIC, REU 2010, s. I-12471, punkt 41, och av den 16 februari 2012 i mål C-118/11, Eon Aset Menidjmunt, punkt 76 och där angiven rättspraxis).

26 Domstolen har endast möjlighet att underlåta att besvara en fråga som en nationell domstol har ställt då det är uppenbart att den begärda tolkningen av unionsrätten inte har något samband med de verkliga omständigheterna eller saken i målet vid den nationella domstolen eller när frågan är hypotetisk eller när domstolen inte har tillgång till sådana uppgifter om de faktiska eller rättsliga omständigheterna som är nödvändiga för att kunna ge ett användbart svar på de frågor som ställts till den (se, bland annat, dom av den 22 juni 2010 i de förenade målen C-188/10 och C-189/10, Melki och Abdeli, REU 2010, s. I-5667, punkt 27, och av den 28 februari 2012 i mål C-41/11, Inter-Environment Wallonie och Terre wallonne, punkt 35).

27 Så är inte fallet här, med tanke på att den hänskjutande domstolen tydligt har angett varför den har ställt sin fråga och ett svar på frågan är nödvändigt för att den ska kunna avgöra målet.

28 Under dessa förhållanden ska begäran om förhandsavgörande tas upp till prövning i sak.

Prövning i sak

29 Den nationella domstolen har ställt sin fråga för att få klarhet i huruvida artikel 5.3 i förordning nr 44/2001 ska tolkas så, att en negativ fastställelsetalan som syftar till få fastställt att det inte föreligger något utomobligatoriskt skadeståndsansvar omfattas av den bestämmelsens tillämpningsområde.

Inledande anmärkningar

30 Domstolen erinrar för det första om att bestämmelserna i förordning nr 44/2001 enligt fast rättspraxis ska tolkas självständigt och med hänsyn tagen till förordningens systematik och syften (se, bland annat, dom av den 16 juli 2009 i mål C-189/08, Zuid-Chemie, REG 2009, s. I-6917, punkt 17 och där angiven rättspraxis, och av den 25 oktober 2011 i de förenade målen C-509/09 och C-161/10, eDate Advertising och Martinez, REU 2011, s. I-10269, punkt 38).

31 Dessutom har förordning nr 44/2001 ersatt Brysselkonventionen i förhållandena mellan medlemsstaterna. Domstolens tolkning av denna konventions bestämmelser är därför även giltig för bestämmelserna i den ovannämnda förordningen, när dessa kan anses motsvara varandra (domarna i det ovannämnda målet Zuid-Chemie, punkt 18, och i de ovannämnda förenade målen eDate Advertising och Martinez, punkt 39).

32 De bestämmelser i förordning nr 44/2001 som är relevanta i förevarande mål, det vill säga artiklarna 5.3 och 27, har samma systematik som bestämmelserna i Brysselkonventionen och har dessutom avfattats med nästan samma lydelse. Med hänsyn till denna likhet är det väsentligt att i enlighet med skäl 19 i förordning nr 44/2001 säkerställa kontinuiteten i tolkningen av dessa båda rättsakter (se domen i det ovannämnda målet Zuid-Chemie, punkt 19).

33 För det andra erinrar domstolen om att förordning nr 44/2001 syftar till att främja rättssäkerheten genom att stärka rättsskyddet för personer bosatta inom Europeiska unionen, så att en kärande utan svårighet kan avgöra vid vilken domstol denne ska väcka talan och en svarande rimligtvis kan förutse var talan kan väckas mot denne (se, bland annat, dom av den 23 april 2009 i mål C-533/07, Falco Privatstiftung och Rabitsch, REG 2009, s. I-3327, punkt 22 och där angiven rättspraxis, och av den 17 november 2011 i mål C-327/10, Hypoteční banka, REU 2011, s. I-11543, punkt 44).

34 Vidare ska bestämmelserna i förordning nr 44/2001, som innehåller särskilda behörighetsregler, i enlighet med skäl 12 i förordningen tolkas mot bakgrund av syftet att underlätta en god rättskipning.

35 Det är mot bakgrund av dessa överväganden som artikel 5.3 i förordning nr 44/2001 ska tolkas.

Tillämpningsområdet för artikel 5.3 i förordning nr 44/2001

36 Enligt ordalydelsen i artikel 5.3 i förordning nr 44/2001 avser den särskilda behörighetsregeln i den bestämmelsen ”skadestånd utanför avtalsförhållanden” i allmänhet. Den formuleringen ger inte stöd för att omedelbart utesluta en negativ fastställelsetalan från bestämmelsens tillämpningsområde.

37 Det framgår av fast rättspraxis att den särskilda behörighetsregeln i artikel 5.3 i förordning nr 44/2001, som är ett undantag från principen att domstolen där svaranden har hemvist är behörig, grundar sig på att det finns ett särskilt nära samband mellan tvisten och domstolen i den ort där skadan inträffade, vilket med hänsyn till intresset av en god rättskipning och ett ändamålsenligt förfarande gör det befogat att denna domstol ges behörighet (se domarna i det ovannämnda målet Zuid-Chemie, punkt 24, och i de ovannämnda förenade målen eDate Advertising och Martinez, punkt 40).

38 När det gäller skadestånd utanför avtalsförhållanden, är nämligen domstolen i den ort där skadan inträffade vanligen den mest lämpade att avgöra saken, särskilt med hänsyn till dess närhet till tvisten och med hänsyn till att bevisupptagningen underlättas (se, för ett liknande resonemang, dom av den 1 oktober 2002 i mål C-167/00, Henkel, REG 2002, s. I-8111, punkt 46, och domen i det ovannämnda målet Zuid-Chemie, punkt 24).

39 Domstolen erinrar också om att uttrycket ”den ort där skadan inträffade eller kan inträffa” i artikel 5.3 i förordning nr 44/2001 avser både den ort där skadan uppkom och den där den skadevållande händelsen inträffade, vilket medför att talan kan väckas mot svaranden vid domstolen på den av dessa två orter som käranden väljer (dom av den 19 april 2012 i mål C-523/10, Wintersteiger, punkt 19 och där angiven rättspraxis).

40 En nationell domstol måste alltså konstatera att ett av dessa två anknytningsmoment föreligger för att kunna förklara sig behörig att pröva en tvist om skadestånd utanför avtalsförhållanden.

41 Det ska således avgöras huruvida behörighet att pröva en negativ fastställelsetalan, trots den särskilda karaktären hos en sådan talan, kan grunda sig på kriterierna i artikel 5.3 i förordning nr 44/2001.

42 Den särskilda karaktären hos en negativ fastställelsetalan ligger i att käranden önskar få fastställt att förutsättningar för ansvar som skulle medföra en rätt till ersättning för svaranden inte föreligger.

43 Såsom generaladvokaten har påpekat i punkt 46 i sitt förslag till avgörande, blir de vanliga rollerna i ett mål om skadestånd utanför avtalsförhållanden omkastade i en negativ fastställelsetalan. Käranden är här den som eventuellt ska betala ersättning på grund av en skadevållande handling medan svaranden är den som eventuellt är drabbad av denna handling.

44 Dessa omkastade roller kan dock inte anses medföra att en negativ fastställelsetalan faller utanför tillämpningsområdet för artikel 5.3 i förordning nr 44/2001.

45 Bestämmelsens syften – förutsebarhet vid forumval och rättssäkerhet – som återkommande erinrats om i rättspraxis (se dom av den 15 mars 2012 i mål C-292/10, G, punkt 39, och domen i det ovannämnda målet Wintersteiger, punkt 23), har inget samband med de respektive rollerna som kärande och svarande eller med skyddet för endera av dessa parter.

46 Mer specifikt har artikel 5.3 i förordning nr 44/2001 inte samma syfte som behörighetsreglerna i avsnitten 3–5 i kapitel II i förordningen, vilka avser att erbjuda den svagare parten ett stärkt skydd (se dom av den 20 maj 2010 i mål C-111/09, ČPP Vienna Insurance Group, REU 2010, s. I-4545, punkt 30 och där angiven rättspraxis).

47 Följaktligen är det inte ett villkor för att kunna tillämpa artikel 5.3 i förordningen att det är den eventuellt drabbade som har väckt talan, såsom Folien Fischer, Fofitec, den tyska, den franska, den nederländska och den portugisiska regeringen samt Europeiska kommissionen med rätta har anfört.

48 Käranden i en negativ fastställelsetalan har förvisso andra intressen är den som väcker en talan om att det ska fastställas att svaranden är ansvarig för en skada och att denne ska förpliktas att betala skadestånd. Rättens prövning avser dock i båda dessa fall väsentligen samma faktiska och rättsliga omständigheter.

49 Det framgår vidare av punkt 45 i dom av den 6 december 1994 i mål C-406/92, Tatry (REG 1994, s. I-5439), som visserligen rör tolkningen av bland annat artikel 21 i Brysselkonventionen, om litispendens, nu artikel 27 i förordning nr 44/2001, att ett yrkande om fastställelse av att svaranden är ansvarig för en skada och att denne ska förpliktas att betala skadestånd och ett yrkande från svaranden om fastställelse av att denne inte är ansvarig för skadan rör samma sak (se punkt 45).

50 Det ska även påpekas att när den domstol vid vilken talan väckts prövar huruvida den är internationellt behörig, gör den inte någon bedömning enligt nationell rätt av huruvida den negativa fastställelsetalan kan prövas i sak eller huruvida käranden har fog för sin talan. Den konstaterar endast förekomsten av de anknytningsmoment med forumstaten som motiverar internationell behörighet enligt artikel 5.3 i förordning nr 44/2001.

51 Den särskilda karaktären hos en negativ fastställelsetalan, som det erinras om i punkt 42 ovan, påverkar därför inte den prövning som en nationell domstol ska göra av huruvida den är behörig i mål om skadestånd utanför avtalsförhållanden, eftersom det bara är fråga om att fastställa att det föreligger ett anknytningsmoment med forumstaten.

52 Om omständigheterna i ett mål om negativ fastställelsetalan kan motivera anknytning till den stat där den skadevållande händelsen inträffade eller där skadan inträffade eller kan inträffa, i enlighet med ovan i punkt 39 nämnda rättspraxis, kan domstolen på en av dessa två orter således rätteligen förklara sig behörig att pröva målet med stöd av artikel 5.3 i förordning nr 44/2001, oberoende av huruvida talan väcktes av den som eventuellt är drabbad av en skadevållande handling eller av den som eventuellt ska betala ersättning på grund av en sådan handling.

53 En domstol som inte i forumstaten kan finna något av de båda anknytningsmoment som nämns i punkt 39 ovan kan inte förklara sig vara behörig utan att därigenom åsidosätta syftena med artikel 5.3 i förordning nr 44/2001.

54 Av vad som anförts följer att för att bestämma de nationella domstolarnas internationella behörighet, kan en negativ fastställelsetalan inte uteslutas från tillämpningsområdet för artikel 5.3 i förordning nr 44/2001.

55 Den hänskjutna frågan ska följaktligen besvaras på följande sätt. Artikel 5.3 i förordning nr 44/2001 ska tolkas så, att en negativ fastställelsetalan som syftar till att få fastställt att det inte föreligger något skadeståndsansvar omfattas av bestämmelsens tillämpningsområde.

Rättegångskostnader

56 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (första avdelningen) följande:

Artikel 5.3 i rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område ska tolkas så, att en negativ fastställelsetalan som syftar till att få fastställt att det inte föreligger något skadeståndsansvar omfattas av bestämmelsens tillämpningsområde.

Underskrifter